

1. Táblázat: Gustáv Holst zenei bolygójelei

Mars

osztinató ritmus

motivikus csíra

harci szignáljel

Tenertaba

akkordikus jel

Venus

Merkur

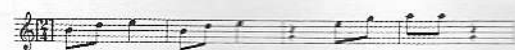
"bimodalitás" mint a flexibilitás jele
B-dúr és E-dúr váltakozása

Skálák

Jupiter

kis terc + nagy szekund

tisztá kvartok + tisztá kvartok

Levezetés

SaturnSzinkopáló
ingamozgások

Tritonikus jel

"enyhébb" variáns
(kvartok+nagy szekund)**Uranus****Neptun**

felettlőbb puha, finom, lírikus és kecses hangkép, egy világos színekkel festett piano-szférában. A hangzás struktúráját a fafúvósok és kürtök, a harangjáték, cseleszta, hárfa és a szőlő hegedű adja meg. A trombiták és harsonák, melyek az indító tételben domináltak itt teljesen szünetelnek. A tétel formája: A-B-C-A1-B1-A2, ahol az A részben egy nagy szekundból, kis tercből és nagy szekundból álló felfelé törekvő figura dominál.

A MERKUR az értelem és megértés, a gondolkodás, közlés és közvetítés, bölcsesség és ügyesség bolygója. Asztrológiai tulajdonságai: közlékenység, sokoldalúság, tudásszomj. Alan Leo szerint alkalmazkodási képességet, financiális kérdésekben szaporaságot jelent, és olyan tulajdonságot, mely képes a szellem sokoldalú érvényesítésére. Holst a szvit harmadik tételét ("Merkur, a számyas hírnök") értelemszerűen scherzo-szerű vonásokkal ruházta fel. A zene jellemzői: meglepő könnyedség és mozgékonyág. Hangnemileg a háromrészes darab sarokrészei egy feltűnő "bimodális" struktúrával tűnnek ki: a B-dúr és E-dúr akkordok, ennek megfelelően a B-dúr és E-dúr hangnem állandóan váltakozik és Holst ezáltal a mindenkor tetrachordból új skálákat nyer: nevezetesen a b-c-d-esz-c-fisz-gisz-a és az e-

fisz-gisz-a-b-c-d-esz-t. Nem kétséges, hogy ezt a "bimodalitás"-t itt Merkur flexibilitásának jeleként kell értelmezni. A kontrasztáló közép részben egyébként tizenkét szer tét vissz osztinátószerűen egy hatásos hat taktusos dallam, mely azonban különböző módon van megharmonizálva.

A JUPITER, naprendszerünk legnagyobb bolygója, az asztrológiában a legfőbb római isten tulajdonságaival van felruházva: nagyvonalúsággal, adakozó kedvvel, nemesszívűséggel, nagylelkűséggel, jóindulattal és toleranciával. Alan Leo asztrológiai könyvecskéje szerint az élethez bőséget és vitalitást hoz. A Jupiter jegyében születettek vidámak és bizakodóak, nemes és nagyvonalú lélekkel rendelkeznek. Holst ábrázolásának középpontjába a jovialitás aspektusát állította és a negyedik tételnek azt a címet adta, hogy "Jupiter, a vidámság közvetítője". A tétel öt részéből az elsőnek és harmadiknak karakterisztikus előadási jelölést adott: Allegro giocoso, kimondottan vidáman, sőt féktelenül. Ezzel szemben áll a második és főleg a negyedik rész (Andante maestoso ill. Lento maestoso) himnikus jellege, hódolat a legnagyobb planéta felségének. Ha a tételt pontosabban analizáljuk, kiderül, hogy a legtöbb dallam azokból a motívumcsírákból származik,

melyeket Jupiter jelnek nevezünk. A kis terc + nagy terc ill. kvart + kvart (lásd az 1. táblát) konstellációjáról van szó. Feltűnő, hogy ebben a "nemes lelkű" tételben a véget nem érő kromatika semmi szerepet nem játszik.

A SZATURNUSZ az idő ura, ugyanakkor a melankólia jelképe is. Az asztrológiában a bolygó a korral van összefüggésben és mindenel, ami azzal kapcsolatos: a tapasztalattal, felelősséggel, tudással, komolysággal és még a gyásszal is. Alan Leo szerint a Szaturnusz jegyében születettek inkább serények és kitartóak, mint kitűnőek és aktívak. Holst ötödik tételében (Szaturnusz, az öregkor közvetítője) két gondolat: a könnyörtelenül haladó idő és a melankólia kap hatásos zenei megformálást. Zenei jelképként nehézkes, szinkopáló ingamozgások és egy expresszív motívum, a szaturnusz-jel szolgál. A tétel világosan 5 részre oszlik, melyben felismerhető az A-B-C-A'-D forma. Emellett a második és harmadik szekció körmenetszerű korálként építkezik. A negyedik szekció egy erősen felfokozott visszatérése az elsőnek. Az ötödiknek éteri kicsengése van. A zene halkan indul, a közepe felé háromszoros fortéra fokozódik, majd hangereje gyengül és végül a pianissimó sférában marad. Lényeges a tétel koncepciójában,

aminek érdekében harangjátékot is előírt Holst, hogy a tritonus Szaturnusz-jel, mely az első és negyedik szekcióban dominál, a második és utolsó részben egy "enyhébb" variánsban hangzik el. A tritonus tiszta kvarttá és a kis szekund nagy szekunddá alakul át.

Az URÁNUSZT csak 1781-ben - nyolc évvel a francia forradalom előtt - Greenwich-ben, Sir

fákon megszólaló szférikus, lágy, oszcilláló, teljesen impresszionista hatású hangzatok adják meg sajátos jellegét. Jellemző a partitúrába írt következő előadási utasítás: "A zenekarra általában 'sempre pp' vonatkozik, majdnem hallhatatlan hangerő, kivéve a klarinétot és hegedűt a V. ciffer után. A cseleszta egész idő alatt pusztán háttérhangszer". Mint Claude

kezükbé, mégis sokan az igazmondóktól várják jövőjük megismerését. A csillagok jelentésének értékelése a régi időkben rendkívül nagy lehetett. Jellemző, hogy az ókorban és a középkorban a négy temperamentumot kapcsolatba hozták a bolygókkal; vagyis a flegmatikust a holddal, a melankolikust a Szaturnusszal, melynek vést hozó hatását félték, a

John Frederick William Herschel csillagvizsgálójából fedezték fel. Bizonyára ez az oka annak, hogy az asztrológusok ennek a planétának rovására drasztikus változásokat, összeomlást és meglepő fordulatokat írnak. Az Uránusz a igazlátók és mágusok bolygójának számít. Holst kapcsolódott ehhez a hagyományhoz és a szvit hatodik tételében Paul Ducas 1897-ben keletkezett Bűvésznasá-nak párját írta meg. Ez a g, esz, a és h hangokból álló fordulat - kezdetben a trombitákon és harsonákon intonálva és százszor visszatérve - valódi varázsfornának bizonyul. Közelebbről vizsgálva felismerhető, hogy az egészhangú skála egy metszetéről van szó. Jellemző módon később egészhangú

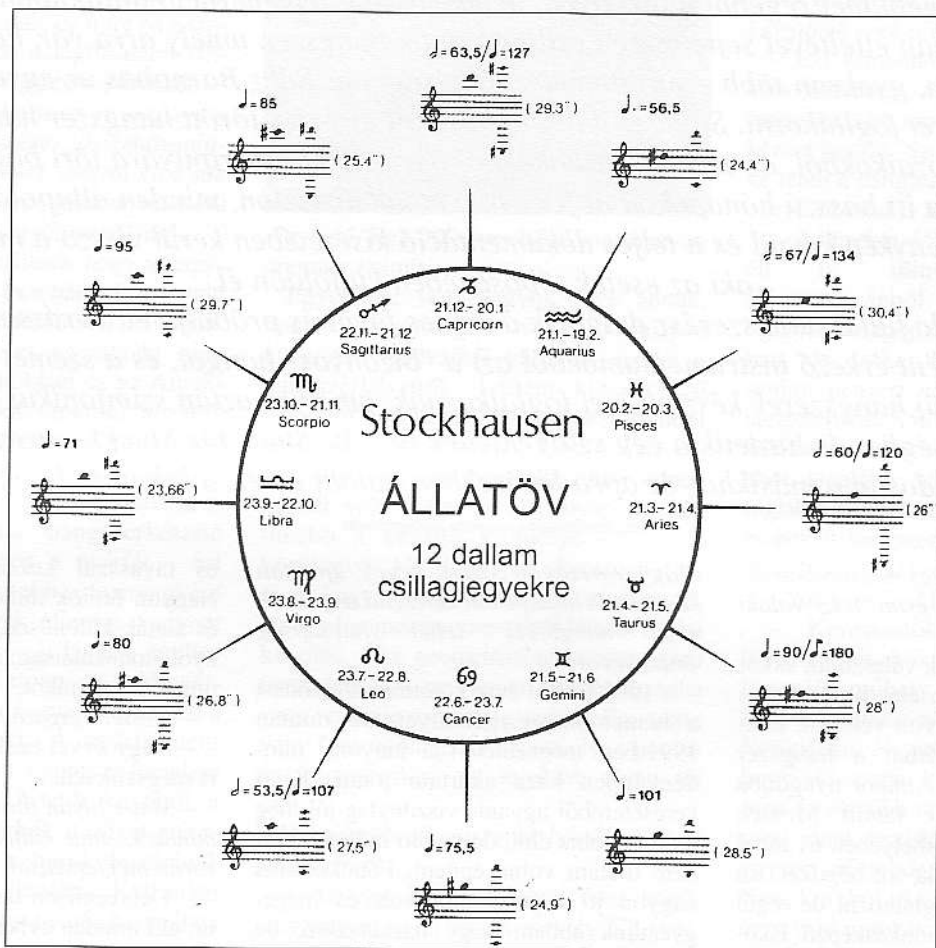
részletek következnek. Karakterisztikus erre a tételre a scherzo-szerű, indulóhoz hasonló és kísérteties vonások egyesítése. A zene mindig újból a semmiből teremődik, hangos formát ölt, majd ismét a semmibe tűnik el. Alan Leo értelmezése szerint az Uránusz azokat, akik hatása alatt állnak az élet metafizikai és okkult oldalára vezeti. Excentrikus különleges reakciókat kelt: "Hirtelen és nem várt események történnek az életükben, ezért ők állandóan felkészültek legyenek a váratlanra."

A NEPTUN - melyet csak 1846-ban Berlinben fedeztek fel - állandó átalakulásokkal kapcsolatos, titokzatos bolygónak számít az asztrológiában. A misztikummal, képzelettel és intuícióval függ össze, révülettel és elmélkedéssel. Alan Leo szerint nagy befolyással van a fizikai hajlamokra és fogékony személyek e világra hangoltságát segít más világból érkező hullámokra alakítani. A világmindenség zenéje, melyet Holst szvitjének fináléjaként komponált, misztikus messzeséget sugall. Cselesztán és hár-

szangvinikust a Jupiterrel és a kolerikust a Marssal. Értelmeszerűen Albrecht Dürer híres rézmet-szetében a Melancholia I-ben a Jupiter tábláját mint jelkép, egy bűvös négyzet, a búskomorság elleni hatásos eszköz jelenik meg.

Abban, hogy a csillagok és a kozmikus erők az embert és sorsát egyáltalán meghatározzák, számos zeneszerző hisz. Így Karlheinz Stockhausen 1971-ben tizenkét dalt komponált, az állatöv minden jelére egyet. Minden dallamnak egyedi össz-idejtartama, tempója és hangterjedelme van (lásd a 2. táblát). Theodor W. Adornótól tudjuk, hogy a tizenkét-fokú technika néhány követője is vonzódik az asztrológiához: "A tizenkét-fokú technika számszámjátéka és a kény-

szer amit megvalósít az asztrológiára emlékeztet." Adorno maga nem sok megértést tanúsított a vonzalmak iránt, mégis az volt a véleménye, hogy a zene "a sors ellensége". 1943 júliusában Thomas Mann (annakidején nagy regényének, a Doktor Faustusnak hetedik fejezetén dolgozott) betekintett Adorno Schönbergről írt jellemrajzába, mely később lényegesen kibővítve - "Az új zene filozófiája" címen jelent meg. Adornonak az asztrológia és a tizenkétfokú technika közötti kapcsolatáról írt mondatai látszólag nagy hatással voltak rá, Adorno távolságtartó szemléletét azonban nem tekintette sajátjának. Az ő felfogása szerint a zenének mégis van affinitása a fekete mágiához, a varázsláshoz, asztrológiához, titkos szerek világához. Adrian Leverkühn, a modernség prototipikus művésze így proklamál: "Értelem és mágia valóban találkoznak és egyek lesznek abban, amit bölcsességnek, beavatottságnak nevezünk, a csillagokban való hitben, a számokban..."

2. Táblázat

Debussy Nocturnes-jének Szirének tétele, itt is a vége felé egy (rejtett) női kar énekel hangzókat, melyeket addig ismétel, míg a hang a távolban el nem veszik. Hangzását illetve a "Neptun" az egész szvit leghaladóbb darabja. Hatásos amellett a bitonális technika alkalmazása. Eleinte az e-moll és gisz-moll hangzások többször váltakoznak. Később az akkordok szimultán hangzanak el. A tétel természetesen nem ezzel az összehangzással zárul, inkább E-dúr tonalitással fejeződik be. A Planéták ősbemutatója alkalmával a hallgatóságra a "Neptun" tette a legnagyobb hatást. Holst ezzel szemben a "Szaturnusz"-t tartja a legsikeresebb tételnek.

Manapság az egzakt tudomány az asztrológiát nem veszi komolyan. Mindazonáltal még mindig sok ember hisz a csillagokban, és a horoszkópoknak konjunktúrája van. Bár a felvilágosodás az embereket megtanította arra, hogy sorsukat maguk vegyék